

Сандра О. Перућ¹
Комора социјалне заштите

АНТИДИСКРИМИНАТОРНА И АНТИПОДЧИЊАВАЈУЋА ПРАКСА У СОЦИЈАЛНОМ РАДУ

Сажетак

Циљ рада је приказ антидискриминаторних и антиподчињавајућих приступа у социјалном раду и њихова примена у раду са маргинализованим друштвеним групама. Мањинске групе су депривирани *на више начина: лоши стамбени и материјални услови, низак образовни ниво, отежан приступ* услугама у заједници, *немогућност регулисања пребивалишта, обезбеђивање личних докумената и сл. Разликују се од већине по „количини“ моћи којом располажу, те су им врло ограничени хоризонтални и вертикални канали друштвене покретљивости.*

Кроз преглед антидискриминаторних и антиподчињавајућих теорија, указује се на могуће интервенције у раду са овим друштвеним групама. На индивидуалном нивоу, неопходно је оснаживати кориснике, на институционалном, мењати свест стручних радника у правцу активне партиципације, инсистирању на партиципацији и партнерству корисника у свим фазама стручних поступака и доношељу одлука, реализацији заступничких улога на различитим нивоима.

Одсуство примене антидискриминативних перспектива може да доведе до додатне патернализације, развијање концепта научене беспомоћности, одржавања *status quo* стања и у крајњој инстанци до још веће изолованости корисника.

Кључне речи: мањинске групе, расизам, опресија, дискриминација, антидискриминативни и антиподчињавајући приступ

¹ Мастер социјалног рада, докторант на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, sandraperic@hotmail.rs

1. ПРОБЛЕМ И ПРАВА МАЊИНСКОГ СТАНОВНИШТВА У ЕУ И СРБИЈИ СА ОСВТРОМ НА РОМСКУ ПОПУЛАЦИЈУ

Као један од императива придруживања Европској унији намеће се питање поштовања људских права, које морају узимати у обзир и државе које имају закључене трговинске и друге споразуме са Европском унијом. У складу са тим, већина правних аката Европске уније дефинише питање једнакости и доступности ресурса, односно поштовање и заштита права припадника мањина.² Европска Унија је „заснована на вредностима поштовања људског достојанства, слободе, демократије, једнакости, владавине права и поштовање људских права, укључујући и права припадника мањина. Ове вредности су заједничке свим чланицама у друштву у коме преовлађују плурализам, недискриминација, толеранција, правда, солидарност и једнакост између мушкараца и жена“.³ У односу на постављене вредности, Унија делује у циљу спречавања настанка дискриминације на основу расе, етничког порекла, вере или уверења.

Према истраживању које је спроведено у Европској унији, само трећина становништва је информисано о начину и правним поступцима који могу да се покрену ради заштите од дискриминације. И поред свих мера и релативно доброг правног оквира за његову имплементацију, дискриминација и даље постоји. Из тих разлога је 2003. године покренута кампања „За различитост против дискриминације“,⁴ а 2007. је проглашена годином једнаких могућности за све.

Након ових активности, Европска унија је спроводила континуиране акције за промоцију и заштиту људских права. Тако је 2012. године спроведено истраживање у којем су испитивани начини и врсте дискриминације. Као доминантне основе за дискриминацију грађани су наводили: етничко порекло – 56%, инвалидитет – 46%, сексуално опредељење – 46% и родни идентитет – 45%.⁵ У истом истраживању, као начин испољавања дискриминације испитивана је могућност проналаска запослења, а резултати указују да 54% испитиваних сматра да је препрека приликом проналаска

2 UN – Deklaracija evropskih ministara za strukovno obrazovanje i osposobljavanje i Evropske Komisije – „Kopenhagenska deklaracija“ (2002) http://www.asoo.hr/UserDocsImages/dokumenti/kopenhaska_deklaracija.pdf приступила дана : 28.08.2017.

3 Душко Лопандић, Оснивачки уговори Европске Уније, Европски покрет у Србији, Београд, 2003.

4 The „For Diversity. Against Discrimination.“, information campaign, Media consulta, Berlin, 2007.

5 European Commission, Special Eurobarometer 393, Discrimination in the EU in 2012.- Report, November 2012, Brussels, pp. 7-8.

посла уколико кандидат има више од 55 година, 40% сматра да је сметња при запошљавању уколико је кандидат особа са инвалидитетом, док 39% испитаника сматра да боја коже и етничка припадност могу негативно да утичу на могућност запослења.⁶

У Извештају је посебан акценат стављен је на ромску популацију која је у вишеструком ризику од дискриминације. Све чланице ЕУ су се 9. Децембра 2013. године обавезале да ће спроводити сет препорука чији је циљ да се побољша економска и социјална интеграција ромске заједнице. То је представљало први правни инструмент за инклузију Рома на нивоу Европске уније, који је иако није бавезујући, требало да доринесе бољој интеграцији Рома. Ипак, многи Роми су и даље жртве предрасуда или дубоко укорењених стереотипа и социјалне искључености.⁷ Иако су на основу препорука у извештајима Комисије о ситуацији ромске заједнице, фокус ставио на националне стратегије и омогућавање Ромима приступ образовању, запошљавању, здравству и становању, дискриминација је и даље широко присутна и чини се свепржимајућа, тако да захтева интегративни одговор свих система, а нарочито система социјалне заштите.

Уколико се осврнемо на ситуацију у нашој земљи, према подацима Републичког завода за статистику, а на основу последњег пописа становништва из 2011. године, у Србији је живело 108,193 грађана ромске националности, што је трећа по бројности мањина у Србији.⁸ Када говоримо о броју Рома, не можемо да занемаримо чињеницу да су подаци „непотпуни“ с обзиром да велики број Рома није обухваћен пописом услед недостатка личних докумената и да представљају „етничку мимикрију“ јер се не изјашњавају као Роми, што је карактеристично за мањинске групе.

Највећи број Рома је живео не територији Јужне и Источне Србије. Структура ромског становништва у Србији је таква да је чине Роми који су рођени у Србији, расељени са Косова и Метохије након 1999. године, као и они који су се вратили у Србију према споразуму о реадмисији из земаља Западне Европе. Оваква структура популације Рома представља, са више аспеката, изазов за систем социјалне заштите.⁹

Роми у Србији, као уосталом и у земљама ЕУ су у вишеструком ризику од дискриминације, како због бројности, тако и

6 Discrimination in the EU in 2012.- Report, нав. дело, стр. 8.

7 Исто, стр. 11.

8 Светлана Радовановић, Александар Кнежевић, Роми у Србији, Попис становништва, домаћинства и станова 2011. године у Републици Србији, Републички завод за статистику, Београд, 2014. год. стр.48.

9 Невенка Жегарац, Марија Вучинић, Марко Милановић, „Деца Роми на смештају у систе-

због других карактеристика који их чине осетљивим друштвеним групама.

2. ДИСКРИМИНАЦИЈА И ОПРЕСИЈА МАЊИНСКИХ ГРУПА

Током 20-их и 30-их година XX века, заснивајући се на медицинској парадигми, социјални рад је социјалну искљученост пре свега посматрао као производ „патологије појединца“, немогућности да се појединац прилагоди захтевима друштва. У савременом социјалном раду примат имају приступи који указују да је незадовољавајући положај појединих друштвених група производ структуралних неједнакости, при чему се нарочито истичу односи моћи и немоћи као и неодговарајуће релације између појединца и њихове околине. Таква пракса је настала из развоја еколошких, а потом и антидискриминативних и антипотчињавајућих перспектива. У контексту ових перспектива, акцентују се улоге социјалног рада као заступника интереса маргинализованих.¹⁰ Са аспекта система социјалне заштите, намеће се изазов како пронаћи начине да пракса социјалног рада омогући једнак приступ услугама без обзира на етничку и расну припадност корисника.

2.1. Етноцентризам, расизам и дискриминација

У свим друштвима присутне су разлике између доминантне групе (у смислу националне, верске, расне и сл. припадности) и група које се по неким својствима разликују од доминантне групе, што их сврстава у мањинске, а не ретко и маргинализоване групе. Чак и у друштвима која имају изразиту демократску оријентацију и као основне вредности апострофирају једнакост и слободу постоје разлике између доминантних и група које то нису. Чињеница је да доминантне групе, контролишу политички и економку ситуацију, што их, и поред свих напора усмерених ка стварању климе толеранције и једнакости, поставља у супериорнији положај у односу на мањинске групе.

Етницитет или етничка група је категорија људи који се идентификују једни са другима на основу заједничких предака,

му социјалне заштите у Србији“, у У лавиринту социјалне заштите: поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају (приредила: Невенка Жегарац), Факултет политичких наука и Центар за истраживање у социјалној политици и социјалном раду, Београд, 2014.

10 Милосав Милосављевић, Мирослав Бркић, Социјални рад у заједници, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2010, стр. 63.

социјалог, културног, националног искуства и наслеђа. Један од најчешће употребљаваних облика колективног идентитета је управо етнички идентитет, који има посебну и значајну улогу у процесу личног развоја идентитета појединца и његовом схватању идентитета. Етницитет није само колективна већ и лична идентификација тако да је неки аутори дефинишу као „екстернализовану у социјалним интеракцијама и интернализована у личној самоидентификацији“.¹¹

За појам етницитета, уско је везан и појам *етноцентричности*, који се испољава кроз посматрање и доношење суда о другој култури искључиво на основу вредности сопствене културе. Она може да буде отворена и затворена или суптилна, али се све чешће узовај појам везује и негативна конотација због тога што се из њега могу развити негативни облици понашања изражени кроз дискриминацију, маргинализацију па чак и насиље у односу на мањинске групе.

У историји је етноцентризам доводио, не тако ретко, и до великих злочина, примери за то су бројни – страдање Јевреја и Рома у Другом светском рату, протеривање Индијанаца након доласка досељеника, практично цела историја колонијализма па и савременог неоколонијализма сведоче о томе. Популација Рома је често осећала последице етноцентризма, што је допринело да је њихов положај маргинализован, они немају моћ, политички утицај је, и поред њихове бројности, незнатан. Они су вековима били потискивани из друштва, али и из свих социјалних, економских, политичких и културних облика организовања.

Још једна од појмова који се везује за припаднике неких мањинских група је расизам,¹² који се дефинише као скуп идеологија и процеса који се дешавају у друштвеној стварности којима се подстиче и наглашава супериорност једне расе над другом, чиме се оправдава њена моћ над физичким, економским, културним изворима и вредностима.¹³ За разлику од етноцентризма који се првасходно односи на културне разлике међу групама, расизам се односи на дискриминацију која је заснована на физичким карактеристикама одређених група.

Припадност одређеном етницитету и раси и стварање идентитета кроз ове категорије, свакако оставља последице по раст и развој чланова одређених група, било да су оне већинске или мањин-

11 Sneja Gunew, *Haunted Nations – The Colonial Dimensions of Multiculturalisms*, Routledge, London, 2004.

12 Роми се погрешно сматрају припадницима негроидне (црне) расе, јер припадју Европидној раси, која се лаички назива белом расом.

13 Dominelli Lena, *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*, Palgrave, London, 2002.

ске, код којих је овај фактор, чини се још израженији, првенствено у контексту негативних утицаја уколико се ради о припадницима мањинских група.

Управо на основама етноцентризма и расизма може да настане дискриминација, која представља облик другачијег третирања, неједнаког поступања, односно пропуштања у поступању, према људма због њихове групне припадности, било да говоримо о припадности народу, етничитету, раси, религији, полу, пореклу, имовинском стању и др.¹⁴ Настанак дискриминације почива на функционалистичком становишту, према којем сви они који не доприносе стабилности система, без обзира на узрок било да су против њега, не реализују улоге које су им намењене и нешто сл., треба означити као сталну или потенцијалну друштвену опасност, треба их стигматизовати и етикетирати јер су они лично одговорним за неуспехе. Разлог за овакву ситуацију проистиче из моћи које поједине друштвене групе имају у односу на друге. Моћ може да буде у различитим облицима – политичка, физичка, полна, расна. У оваквом друштву, они који поседују мање моћ су често физички и ментално слабији, њихова покретљивост и друштвена промоција је отежана расним, националним, религијским, образовним, статусним или полним разликама.¹⁵

Под утицајем дискриминације због расне или етничке припадности, у најранијем периоду, није редак случај да се код деце развије ниско самопоштовање, кроз развој идентитета на начин на који се други односе према њима, што у каснијем периоду меже да представља препреку да се њихов пун потенцијал развије.

Истраживачи су се доста бавили утицајем расних и етничких преференција на развој деце. Брачни пар Clark су спроводили серију експерименталних истраживања којима су указали на значајне карактеристике развоја расног идентитета нарочито код припадника мањинских група. Испитивајући процес расног самоодређења црне америчке деце предшколског узраста, утврдили су да се она већ око 6-7 године, а у неким случајевима и раније, суочавају са тешкоћама када је реч о идентитету и идентификацијом са сопственом групом. Истраживачи су се користили методом показивања лутке различитих нијанси беле и црне боје коже, а након тога су следиле серије питања која су се односила на то која им се лутка више допада, на коју они највише личе, са којом би желели да се друже, коју би повели кући и сл. Налази истраживања су потврдили да су у процесу расне самоидентификације, критеријуму групног разликовања претходи-

14 Закон о забрани дискриминације, Сл.гласник Републике Србије, бр. 22/2009.

15 Милосав Милосављевић, Мирослав Бркић, нав. дело, стр. 87.

ли социјално дефинисани критеријуми. Већина деце из црне популације већ око треће године постаје свесна расних ознака: боје коже, очију, носа или других физичких разлика и почињу да их повезују са одређеним карактеристикама. Најзначајнији налаз истраживања је да су деца из мањинских група више вредновала беју боју коже или друге расне ознаке (нпр. плаве очи) које чине катактеристике доминантне расе. Ова идентификација је некада толико била снажна, да су деца мањина понекад себе погрешно идентификовала са већинском групом, изјављивањем да сама више личе на белу него на црну лутку, како би се уклопила у постојећи систем.¹⁶ Све наведено доводи до развоја концепта научене беспомоћности.

1.2. Опресија

Још једна веома битна појава за разумевање положаја маргинализованих јесте **опресија**, која подразумева односе у којима се отворено или прикривено групама ограничавају слобода и могућност да се изразе на аутентичан начин. Сматра се да кључну улогу у настанку и обликовању опресије имају политичка и економска структура, који заједно са идеологијом, представљају механизме контроле. Можемо је дефинисати као „стање асиметричних односа моћи које карактеришу етапе угњетавања, подређености и отпора“.¹⁷ О опресији најбоље могу да посведоче они који су сами били под опресијом, а, најчешће су то мањинске групе.¹⁸ Начин на који се спроводи опресија се углавном односи на одбацивање и наметање осећаја инфериорности, што код особе која је под притиском има за циљ изазивање беспомоћности.

Опресија је комплексан феномен који обухвата више различитих нивоа. Кључну улогу у поступцима настанка опресије имајају социјални контекст али и лични фактори. Социјални контекст у којем настаје опресија зависи од политичке и економске структуре чије идеологије су тако успостављене да чине систем социјалне контроле. Овај моћни систем доприноси томе да опресија постаје стање у оквиру кога су животне шансе људи ограничене процесима у друштву који чине да се она континуирано репродукује

16 Clark, K., Clark, M., „Racial Identification and Preference in Negro Children“, in Readings in Social Psigology, преузето са http://www2.law.columbia.edu/fagan/courses/law_socialscience/documents/Spring_2006/Class%2018-Racial%20Discrimination/Doll_Study.pdf дана 21.08.2017.

17 Roni Strier, Sharon Binyamin, „Developing Anti-Oppressive Services for the Poor: A Theoretical and Organisational Rationale“, British Journal of Social Work, 2010, vol. 40, pp. 126.

18 Jane Dalrymple, Beverly Burke, Anti-oppressive practice: social care and the Law. Berkshire: Open University Press, 2006.

кроз деловања и појединаца али и система у којима појединци функционишу. На индивидуалном нивоу, нарочито значајан је начин на који је опресија интернализована, односно начин на који се спољашна понашања и правила преносе на унутрашњи план, па се таква правила доживљавају као сопствена тј. индивидуе и саме почињу да верују у своју инфериорност у односу на друге, интернализују очекивања и предрасуде које друштво има према њима, што се у неким скучајевима осликава у осећању кривице због припадности групи.

С обзиром да опресија подразумева постојање нехуманог и деградирајућег односа међу поједницима и групама, при чему једна страна демонстрира моћ над другом, теорија и пракса социјалног рада не могу да занемаре чињеницу њеног постојања. Ово намеће потребу за критичким разматрањем концепата идентитета и различитости, у циљу расветљавања друштвених проблеми који се заснивају на опресивним релацијама.

Како би се пронашли начини да се отклоне узроци неравноправног положаја друштвених група који осећају опресију и дискриминацију, развили су се првенствено практични, а касније и теоријски засновани приступи у социјалном раду, односно „етно-сензитивни“ социјални рад, који у обзир узима ефекте припадности етничким и мањинским групама у друштвеном функционисању.¹⁹

2. РАЗВОЈ АНТИДИСКРИМИНАТОРНИХ И АНТИПОДЧИЊАВАЈУЋИХ ПЕРСПЕКТИВА

Из потребе да се развије посебан правац карактеристичан за рад са мањинским групама, настале су антидискриминаторне и антиподчињавајуће перспективе у социјалном раду. Како је социјални рад сложен, разноврстан и егзистира у контексту различитих култура, тако и теорије социјалног рада морамо посматрати са аспекта времена када су оне настале. Узимајући у обзир да су антидискриминаторни и антиподчињавајући приступи настали током 80-их и 90-их година прошлог века, не можемо да занемаримо утицај марксистичких али и радикалних схватања, и наравно утицаја теорија моћи на њихов настанак и развој.²⁰ С тога ове приступе поједини аутори убрајају у део општих теорија марксизма и феминизма, а посебних теорије социјалног рада, при чему се као метод

19 Elfriede G. Schlesinger, Wynetta Devore, „Ethnic Sensitive Social Work Practice: The State of the Art“, The Journal of Sociology & Social Welfare, 1995, Vol. 22, pp. 111.

20 Malcolm Payne, Савремене теорије социјалног рада (превод), Филозофски факултет, Бања Лука, 2005.

рада истиче антиопресивна пракса и заступање.²¹ Постоје различите класификације теорија социјалног рада, тако да ове теорије Пејн дефинише као теорије праксе, док их Ханвеу и Пхилпот дефинису као *антирасистички* социјални рад.²²

Велики број социолошких, психолошких па и биолошких перспектива део су савремених теорија социјалног рада. Неке од њих су плуралистичке, односно у свом приступу наглашавају једнакости и добре односе међу различитим расама и етничким ентитетима у једном друштву. За разлику од ових схватања, марксистичке или класно засноване теорије претпостављају да су односи међу различитим расама и етнитетима углавном конфликтни и да представљају сепериорност једне у односу на другу.²³ Такође, велики значај на настанак и развој антидискриминационих перспектива имају феминистичке теорије, које су се првасходно бавиле неједнакостима између мушкараца и жена. Оне се наслањају и даље разрађују ова два приступа – марксистички и феминистички, и то на начин да преиспитују различите основе за подчињавање група и настанак неједнакости у друштву, обезбеђујући увид у проблеме са којима социјални рад мора да се суочава. На овим основама развијају се приступи који су ставили акценат на разумевање потреба и перспектива подчињених група.²⁴

Први текстови о раду са мањинским и етничким групама појавили су се у САД током 80-их година, док су се у Великој Британији јавили неколико година касније.

У антирасизму су идентификоване бројне перспективе, од којих се најчешће наводе: асимилација, либерални плурализам, културни плурализам, структурална и црначка перспектива.²⁵ *Асимилација* је везана за популацију миграната за које се претпостављало да ће се асимилirati у новој култури и усвојити животни стил те културе. Сматрало се да ће се у неким случајевима домородачке породице асимилovati са доминирајућим придошлицама и тако изгубити на својој особености. Са друге стране, неки имигранти почињу да се идентификују са културом и животним стилем нове земље, што аутори називају „акултурацијом“, али је она код многих досељеника била отежана. Друштвени проблеми са којима се социјални радници суочавају бавећи се овом популацијом се односе на друштвене и

21 Kate Wilson, Gillian Ruch, Mark Lymbery, Andrew Cooper, *Social Work: An Introduction to Contemporary Practice*, Longman, 2011.

22 Christopher Hanvey, Terry Philpot, *Practising Social Work*, Routledge, London – New York, 1994.

23 Malcom Payne, 2005, Исто

24 Jane Dalrymple, Beverly Burke, 2006, Исто

25 <http://policypress.co.uk/asset/4146/lavalette-intro-web.pdf>

личне тешкоће миграната узроковане недостатком „акултурације“. Могуће објашњење можемо пронаћи у чињеници да доминантна култура није развила вештине код досељеника за асимилацију и прилагођавање новим околностима живота. Ово неприлагођавање досељеника може да доведе до њихове патологизације, као један од примера окривљавања новопридошних чланова друштва, што ствара ризике за настанак различитих облика дискриминације. Сматра се да је улога социјалног рада у оваквој перспективи схватање различитих ступњева акултурације, разумевању културног порекла сваке особе и рад на мењању и развоју оних вештина код појединаца који би обезбедили њихово сналажење у новом друштву, али и деловање на нивоу друштва у смисли мењања механизма друштвене контроле и омогућавања акултурације.²⁶ Перспектива либералног плурализма, улогу социјалног рада види у стварању једнаких могућности за све, сви имају право на исти третман у исто време у друштву, без обзира на групну припадност. Културни плурализам, прихвата да у многим друштвима постоји више етничких група, од којих свака задржава своје културне обрасце у већој или мањој мери, које се међусобно поштују и цене што доводи до стварања мултикултуралности. Ово доводи до стварања институција које су сензибилисане и примерене културним разликама. Структурална перспектива заправо почива на капиталистичким основама борбе група око извора моћи. Социјални рад који је структуралистички усмерен, односи се на прихватање чињенице да се расизам налази у траговима у идеологији, пракси и обуци социјалних радника.²⁷ Из тих разлога социјални радници би требали да приспитују сопствене предрасуде и стереотипе у вези са другим расама.

Један од основних принципа у раду са мањинским групама је поглед на друштвени модел инвалидитета, који подразумева превазилажење медицинског модела и прихватање да друштво треба да буде конципирано на основма друштвене једнакости. Други принцип, односи се на нормализацију, чије је основно одређење да се појединци којима је отежан приступ новим знањима и вештинама, укључе у свакодневни живот једног друштва, тако да њихове улоге буду што приближније друштвеним улогама које су цењене и уживају поштовање.²⁸ Праћењем и применом ових принципа, ствара се могућност да антирасистички социјални рад постане саставни део свеукупног социјалног рада.

26 Malcom Payne, 2005, Исто

27 Dominelli Lena, 2002., Исто

28 Wolf Wolfensberg, „Social Role Valorization: A Proposed New Term for the Principle of Normalization“, Intellectual and Developmental Disabilities, American Association of Intellectual and Developmental Disabilities, Vol. 49, December 2011, No. 6, pp. 435-440.

3. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ У ПРИМЕНИ АНТИДИСКРИМИНАТОРНЕ И АНТИПОДЧИНЈАВАЈУЋЕ ПРАКСЕ

Најсвеобухватнији преглед антиподчињавајућих пракси дали су *Dalrymple* и *Burke*, које су развиле посебан модел социјалног рада – између употребе моћи и ауторитета у проналажењу заштите корисника са једне стране и јавности или „друштвено добра“ са друге стране.²⁹

Оно од чега ауторке полазе јесте стварање вредносне перспективе и дефинисање појмова моћи и подчињености. *Моћ* се дефинише као „заинтересованост за личне и друштвене односе“ где једна особа или једна група стално спречавају остале, немоћне да постигну своје циљеве и задовоље своје потребе.³⁰ Са друге стране, подчињавање је такав однос који почива на неједнакостима моћи, тако да људи интернализују сопствену немоћ. Инсистира се на разликовању немоћи која је условљена личним друштвеним окружењем корисника, од немоћи која је условљена утицајем ширег друштвеног система који продукује и појачава немоћ читавих група, најчешће мањинских.

Социјални рад мора да узме у обзир контекст установе у којима се корисници налазе или сарађују са њима, што не значи да социјални радници треба да некритички прихвате политике мера које постоје у тим установама. Уколико утврде да актуелне мере представљају ограничења за остваривање права корисника, они имају обавезу реаговања, мењања, односно заступања корисника као етичке обавезе социјалних радника.³¹

Антидискриминативна и антиподчињавајућа пракса у раду са корисницима заснива се на три основна приступа: оснажујући, партерски рад са корисником, минимална интервенција.³²

4.1. Оснажујући приступ

Усмерен је на помоћи и подршци кориснику да стекне контролу над сопственим животом. Тежња је да се корисници усмере на проналажење властитих снага, на постизање увида у сопствене компетенције и да самостално превазилазе проблеме са којима се суочавају. Циљ је да се „глас корисника чује“, да се самостално

29 Jane Dalrymple, Beverley Burke, нав. дело. стр. 22.

30 Jane Dalrymple, Beverley Burke, нав. дело. стр. 121.

31 Мирослав Бркић, Заступање у социјалном раду, Факултет политичких наука, Београд, 2010.

32 Милосав Милосављевић, Мирослав Бркић, нав. дело, стр. 87.

суочавају са ситуацијама у којима се налазе, а које имају подчињавајуће карактеристике.

Улоге социјалног радника у оквиру оснажујућег реализују се на три нивоа: нивоу осећања, идеја и акција.³³

На нивоу осећања смањују се дејства личних искустава које доприносе да се корисник осећа беспомоћно.

На нивоу идеја, интервенције социјалног рада су усмерене ка корисниковим осећањима мање вредности, ка промени свести, покушају да се у што већој мери преузме контрола над властитим животом.

На нивоу акција корисници се подстичу на активно деловање, иницијативу, изазивање промена, преузимање одговорности у складу са капацитетима.

4.2. Партнерски рад

Партнерски однос са корисником реалиује се кроз примену више принципа:

- испитивати проблеме искључиво уз сагласност корисника;
- у рад укључити кориснике код којих постоји само директна сагласност са корисником или законски основ за рад;
- активности заснивати на потребама свих релевантних чланова породице;
- активности заснивати на претходно преговараном уговору, а не на претпоставкама или предрасудама о жељама и потребама корисника;
- дати корисницима могућност слободе избора, чак и када је реч о корисницима којима је законом одузета пословна способност. Потребна је сагласност корисника увек када је способан да изјави своју вољу на нивоу на који може да разуме интервенцију.³⁴

Препорука је да договори између корисника и социјалног радника буду у форми писаних уговора. У постојећој пракси центара за социјални рад, форму уговора могу да замене планови услуга у чијем сачињавању корисници активно партиципирају.

4.3. Минимална интервенција

Од социјалних радника се очекује да интервенције пружају правовремено, односно да изазивају минималне промене у животу

33 Милосав Милосављевић, Мирослав Бркић, нав. дело, стр. 88.

34 Olive Stevenson, Phyllida Parsloe, Community Care & Empowerment, Joseph Rowntree Foundation, 1993.

корисника. Правовремена реакција је значајна са аспекта смањења ризика, јер се у супротном проблеми мултипликују, што може условити примену репресивнијих мера и активности, који могу водити ка даљем „подчињавању“.

Овај принцип ограничава социјалне раднике од „прекомерне“ интервенције и помажу им да буду свесни моћи коју имају. Социјални радницима је препоручено да делују на неколико нивоа:

- Примарном у оквиру којих су активности усмерене превентивно, да би се спречио развој проблема. У склопу овог нивоа реаговања неопходно је анимирати ресурсе за помоћ, нарочито на нивоу заједнице.
- Секундарни – стручни радници се упознају са проблемом и покушавају да се њима баве пре него што они ексалирају по интезитету и квалитету. Ово поступање смањује мешање у живот корисника.
- *Терцијални ниво* - има задатак да се смање последице по људе када се ситуација променила и кренуло је нешто лоше по корисника.

Примена основних принципа антидискриминативних и анти-потчињавајућих перспектива треба да допринесе повећању личне одговорности како корисника, тако и стручних радника у процеси-ма изазивања промена, односно смањивању зависности од интервенција социјалних служби.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић, Бранка; Обрадовић, Марко; Родман, Јелена, Процена ефикасности локалних механизма социјалног укључивања Ромкиња и Рома, Центар за истраживање јавних политика, Београд, 2013.
- Бркић, Мирослав, Заступање у социјалном раду, Факултет политичких наука, Београд, 2010.
- Жегарац, Невенка; Вучинић, Марија; Милановић, Марко, „Деца Роми на смештају у систему социјалне заштите у Србији“, у У лавиринту социјалне заштите: поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају (приредила: Невенка Жегарац), Факултет политичких наука и Центар за истраживање у социјалној политици и социјалном раду, Београд, 2014.
- Закон о забрани дискриминације, Сл. гласник Републике Србије, бр. 22/2009.
- Лопандић, Душко, *Оснивачки уговори Европске Уније, Европски пакт у Србији*, Београд, 2003.
- Malcolm, Raune, *Савремене теорије социјалног рада (превод)*, Филозофски факултет, Бања Лука, 2005.

- Милосављевић, Милосав; Бркић, Мирослав, Социјални рад у заједници, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2010.
- Радовановић, Светлана; Кнежевић, Александра, Роми у Србији, Попис становништва, домаћинства и станова 2011. године у Републици Србији, Републички завод за статистику, Београд, 2014.
- *UN – Deklaracija evropskih ministara za strukovno obrazovanje i osposobljavanje i Evropske Komisije – „Kopenhagenska deklaracija“ (2002)* http://www.asoo.hr/UserDocsImages/dokumenti/kopenhaska_deklaracija.pdf приступила дана: 28.08.2017.
- Clark B., Kenneth, Clark P., Mamie, „Racial Identification and Preference in Negro Children“, in *Readings in Social Psigology*, преузето са http://www2.law.columbia.edu/fagan/courses/law_socialscience/documents/Spring_2006/Class%2018-Racial%20Discrimination/Doll_Study.pdf дана 21.08.2017.
- Dalrymple, Jane; Burke, Beverly, *Anti-oppressive Practice: Social Care and the Law*, Berkshire: Open University Press, 2006.
- *European Commission, Special Eurobarometer 393, Discrimination in the EU in 2012.- Report, November 2012, Brussels, pp. 7-8.*
- Gunew, Sneja, *Haunted Nations –The colonial dimensions of multiculturalisms*, Routledge, London, 2004.
- Hanvey, Christopher; Philpot, Terry, *Practising Social Work*, Routledge, London – New York, 1994.
- Lena, Dominelli, *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*, Palgrave, London, 2002.
- Schlesinger, Elfriede G.; Devore, Wynetta, „Ethnic Sensitive Social Work Practice: The State od the Art“, *The Journal of Sociology & Social Welfare*, Vol. 22, 1995.
- Stevenson, Olive; Parsloe, Phyllida, *Community Care & Empowerment*, Joseph Rowntree Foundation, 1993.
- Strier, Roni; Binyamin, Sharon, „Developing Anti-Oppressive Services for the Poor: A Theoretical and Organisational Rationale“, *British Journal of Social Work*, Vol. 40.
- *For Diversity. Against Discrimination.*, information campaign, Media consulta, Berlin, 2007.
- Wilson, Kate; Ruch, Gillian; Lymbery, Mark; Cooper, Andrew, *Social Work: An Introduction to Contemporary Practice*, Longman, 2011.

Sandra O. Perić

**ANTI-DISCRIMINATORY AND
ANTI-OPPRESIVE PRACTICE
IN SOCIAL WORK**

Resume

In modern social work, approaches are increasingly being developed that indicate the unsatisfactory position of particular social groups which is the product of structural inequalities, with particular emphasis on power relations and impotence as well as inadequate relations between individuals and their environment.

From the need to develop a special direction characteristic of working with minority groups, anti-discriminatory and anti-oppressive perspectives in social work were created. These approaches are to find appropriate scratches to allow all users access to services regardless of race and ethnicity. The roles of social workers in these models are oriented to representing the interests of the marginalized.

This model of social work accepts that the society should be basis of social equality and to enable individuals who have difficulty accessing the system, to engage in the daily routine of a society, so that they can reaching the right level of living standard. Anti-discriminatory social work is based on three basic principles: empowering the principle, the partnership principle and the principle of minimal intervention.

By monitoring and applying these principles, it creates the possibility that anti-discrimination and anti-oppressive practice social work becomes an integral part of the overall social work, which will be able to contribute better position marginalized.

Keywords: minority groups, racism, oppression, discrimination, anti-discriminatory practice, anti-oppressive practice